

Grządka, Przemysław

W sprawie lokalizacji grodziska w Krasnymstawie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 7, 259-261

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEMYSŁAW GRZĄDKA

W SPRAWIE LOKALIZACJI GRODZISKA W KRASNYMSTAWIE¹

Problem lokalizacji wczesnośredniowiecznego grodziska na terenie Krasnegostawu jest jedną z niewyjaśnionych do końca kwestii w historii tego miasta. Szeroką grupę przekazów historycznych potwierdza istnienie takiego założenia obronnego. Konfrontacja tych przekazów z danymi fizjograficznymi i kartograficznymi pozwoli wyjaśnić ten problem.

Jak powszechnie jest przyjęte w literaturze historycznej, Krasnystaw mający pierwotną nazwę Szczekarzów, we wczesnym średniowieczu leżał na obszarze tzw. Grodów Czerwieńskich. Zapewne pograniczne położenie tego obszaru, na styku dwóch żywiołów: polskiego i ruskiego, wymusiło powstanie założenia obronnego – grodu. Stał on się stolicą staroruskiej jednostki terytorialnej – wołości, której kontynuacją w XIV w. było starostwo a potem powiat. Nie bez znaczenia, w procesach urbanizacyjnych, była też rola szlaków handlowych. Szczególnie od drugiej połowy XIII w., kiedy to w wyniku najazdów Tatarów stary szlak Włodzimierz–Kraków–Praga uległ osłabieniu na rzecz nowego traktu Lublin–Lwów (A. Janeczek 1993, s. 64–65). Na jego linii znalazł się również Szczekarzów.

Najstarsze informacje dotyczące grodu pochodzą z XIII w., a zawarte są w Latopisie Hipackim. Czytamy w nim, iż w roku 1219 książę polski Leszek Biały oblegał Szczekarzów, natomiast w 1286 roku Bolesław Płocki ograł gród wraz z dziesięcioma wsiami leżącymi wokół niego (F. Korallow 1910, s. 55). W połowie XIV wieku Kazimierz Wielki po opanowaniu tych terenów funduje tutaj zamek. Z kolei, w 1394 roku, król Jagiełło lokuje miasto Krasnystaw na gruntach wsi Szczekarzów.

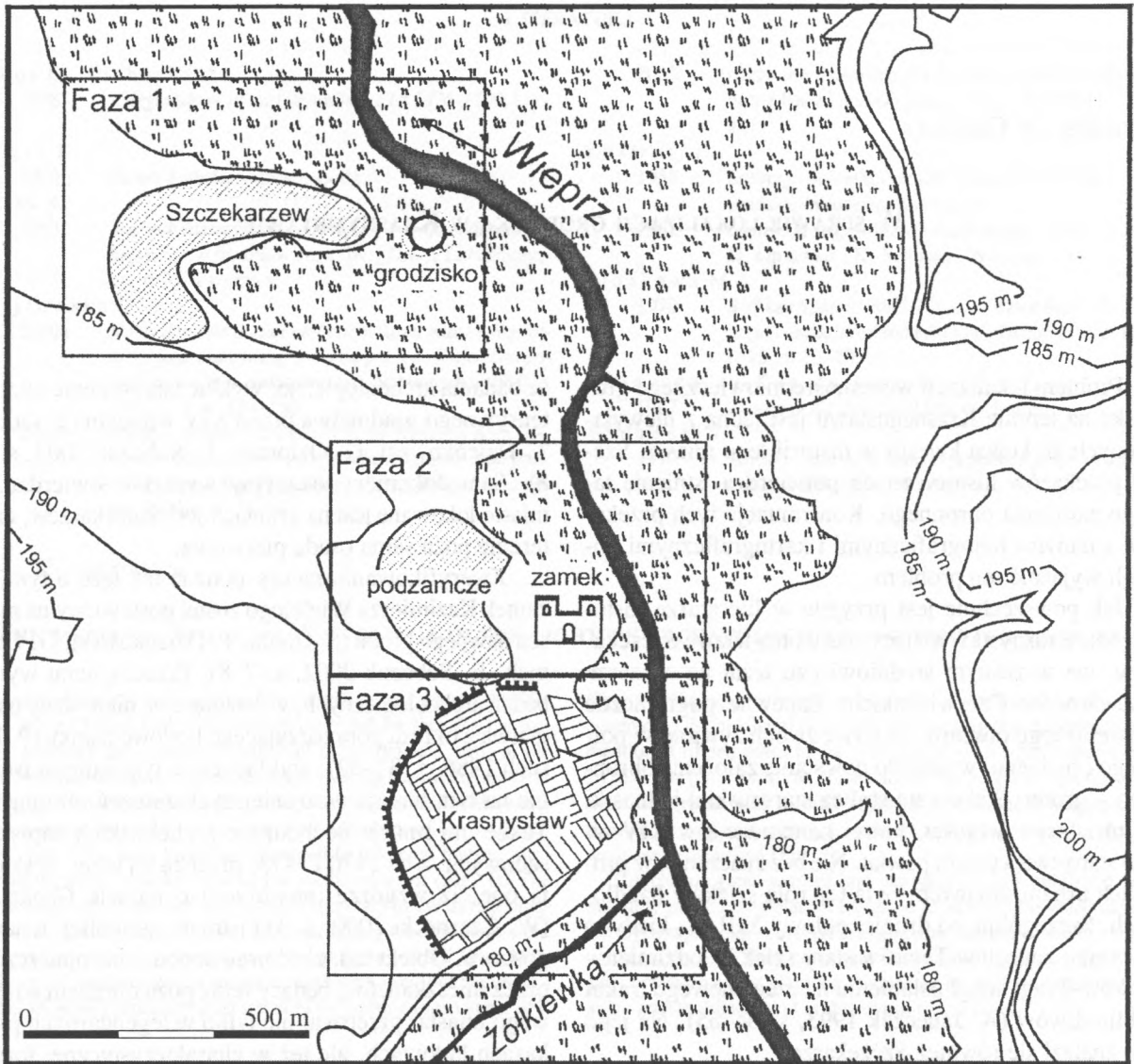
Teren przeznaczony pod lokację miasta był pierwotnie pozbawiony zabudowy, co wyklucza istnienie na nim grodu. Za tą tezę przemawiają następujące fakty. Obszar ten był względnie płaski, nie posiadał wyróżniających się form terenu, na których zwykle zakładano takie założenia obronne. Pozwoliło to na regularne rozplanowanie ulic miasta (K. Pawłowski 1968, s. 11). Tak-

że badania archeologiczne, wykluczają istnienie tutaj intensywnego osadnictwa przed XIV wiekiem (S. Gołub, T. Dzieńkowski, G. Oziomek, E. Sobczuk 2002, s. 7–8). Sam dokument lokacyjny wyraźnie stwierdza, iż miasto lokowane jest na gruntach wsi Szczekarzów, czyli terenie poza samą osadą pierwotną.

Zweryfikowaniu należy poddać też tezę o tym, że zamek Kazimierza Wielkiego został postawiony na miejscu dawnego grodu (S. Gołub, T. Dzieńkowski, G. Oziomek, E. Sobczuk 2002, s. 7–8). Przeczą temu wyniki badań archeologicznych, wskazujące na nikłe ślady osadnictwa z okresu poprzedzającego budowę zamku (P. Boruch 1986, s. 31–32), wykluczające tym samym istnienie na tym terenie wcześniejszych założeń obronnych. Także informacje pochodzące z chełmskich zapisków sądowych, z lat 1470 i 1473, przeczą tej tezie. Wskazują one, iż wzgórze (*monticum*) o nazwie *Grodzisko* (W. Czarnecki 2000, s. 37) istniało w okolicy Krasnegostawu. Obiekt ten, choć prawdopodobnie opuszczony przez mieszkańców, będący teraz poza obrębem właściwego miasta, przetrwał nie tylko w legendarnych przekazach ludowych, ale też w charakterystycznej formie terenu.

Najbardziej wiarygodną hipotezę lokalizacji interesującego nas obiektu przytacza K. Pawłowski (1968, s. 7). Według niego, na północ od miasta, wyróżnia się układ zabudowy o cechach rozplanowania właściwych nie dla formy przedmieść, lecz wsi. Układ ten jest widoczny na planach z początku XIX w i przetrwał do dziś. Jego podstawę stanowi, półkole biegnące wzdłuż garbu terenowego, droga. Jej gwałtowne urwanie się tuż przy brzegu Wieprza, może sugerować istnienie w tym miejscu pierwotnej przeprawy. Rozplanowanie takie, zbliżone kształtem do okolicy, może sugerować o lokalizacji w tym miejscu wczesnośredniowiecznej osady. Natomiast kolista forma wyniosłości położonej na południowy-wschód od opisywanego garbu, może stanowić pozostałość po grodzie. Owa kolista forma pierwotnie była częścią opisywanego garbu. Jej oddzielenie

¹ Artykuł jest zmodyfikowaną częścią pracy magisterskiej pt. *Osadnictwo Starostwa Krasnostawskiego w średniowieczu*, przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. Andrzeja Rozwałki i obronionej w Instytucie Archeologii UMCS w roku 2003.

Ryc. 1. Fazy rozwoju miasta Krasnystaw: 1 – do połowy XIV w.; 2 – od połowy XIV wieku; 3 – od końca XIV wieku.

nie mogło być wynikiem naturalnych procesów – na przykład wylewu Wieprza. Analiza map hipsometrycznych wskazuje, że w tym miejscu garb został sztucznie przekopany, co umożliwiło podniesienie walorów obronnych oddzielonej części. Następne fakty potwierdzające hipotezę istnienia tutaj grodu znajdujemy we wspomnianych już wcześniej chełmskich zapiskach sądowych. Z nich to pochodzi informacja, datowana na 1470 rok, że funkcjonował tu młyn – *molendium sub grodzisko* (W. Czarnecki 2000, s. 37). Wiąże się to jednoznacznie z nazwą owej półkolistej ulicy – Kołowrót. Także źródła archeologiczne pochodzące z badań powierzchniowych wskazują tutaj na intensywne osadnictwo pochodzące z okresu X–XIII wiek (P. Grządka 2003, s. 56, mapa 9).

Sugerując się wyżej wymienionymi faktami można stwierdzić, że grunty Szczekarzewa rozciągały się na południe od osady i grodu, sięgały aż do ujścia Żół-

kiewki do Wieprza. Na nich to później postawiono zamek i lokowano miasto Krasnystaw.

W kwestii chronologii możliwe jest przyjęcie hipotezy, że grodzisko mogło powstać już w X lub XI wieku. Świadczyć o tym może rozwinięta już w tym czasie sieć osadnicza w jego okolicach. W jej centrum istniał ośrodek grodowy i był to zapewne Szczekarzew, wymieniany na początku XIII wieku jako gród i stolica wołości. Gród istniał prawdopodobnie do połowy XIV wieku. Przetrwiał najazd Mongołów z połowy XIII wieku, co potwierdza wzmianka o jego istnieniu pod koniec tegoż wieku wraz z dziesięcioma wsiami do niego należącymi. Jego kres przyniosły zapewne niekorzystne zmiany klimatyczne drugiej połowy XIV w. (H. Maruszczak 1999, s. 159) oraz opanowanie tych terenów przez Kazimierza Wielkiego w wyniku wojen z lat 1340–1366. Król ten chcąc wznieść w Szczekarzewie zamek musiał

znaleźć bezpieczniejsze i stabilniejsze miejsce dla nowej warowni. Stary cypel, na którym był gród, nisko położony i o niewielkich rozmiarach, nie spełniał już tych warunków.

Weryfikacja przedstawionej powyżej hipotezy lokalizacji grodziska nastąpi z chwilą przeprowadzenia badań archeologicznych na interesującym nas terenie.

LITERATURA

- Boruch P.
1986 *Krasnyszta w woj. chełmskie, Dokumentacja z badań archeologicznych przeprowadzonych na stanowisku Zamek w roku 1985*, t. II, Lublin (mps WUOZ Lublin).
- Czarnecki W.
2000 *Rozwój sieci parafialnej Kościoła Łacińskiego w Ziemi Chełmskiej do początku XVII w.*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 48, z. 2, s. 29–91.
- Gołub S., Dzieńkowski T., Oziomek G., Sobczuk E.
2002 *Krasnyszta ul. Poniatowskiego, Cicha, stanowisko 102. Dokumentacja z ratowniczych badań wykopaliskowych i nadzorów archeologicznych*, Chełm 2002 (mps WUOZ Lublin, Delegatura Chełm).
- Janeczek A.
1993 *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Warszawa 1993.
- Kardela P.
1994 *Nie istniejący zamek w Krasnyszta* [w:] *Zapiski krasnostawskie*, t. 1, Lublin, s. 27–36.
- Korałłow F.
1910 *Chołmskij narodnyj kalendar na 1911 g.*, Chołm, s. 50–65.
- Maruszczak H.
1999 *Zmiany biegu Wisły i jej dopływów w rejonie Wzgórza Zawichojskiego w czasach historycznych* [w:] *Szkice Zawichojskie*, Zawichost, s. 157–164.
- Pawłowski K.
1968 *Krasnyszta, Studium historyczno-urbanistyczne. Część I – opisowa*, Warszawa (mps, Muzeum Chełm).

PRZEMYSŁAW GRZĄDKA

WITH REGARD TO THE LOCATION OF THE STRONGHOLD IN KRASNYSZTAW

The author reconsiders the problem of the location and chronology of the stronghold in Krasnyszta. Until the foundation of a town by king Władysław Jagiełło in 1394, there was a stronghold-type headquarter of the estate called Szczekarzew. The analysis of the topography and morphology of the contemporary town, as well as of the mediaeval written sources, led to the location of the primary stronghold outside the area of the founded town. The lack of archaeological excavations makes the precise chronology impossible to establish. According to the author one can only suppose, that the construction of the stronghold and its existence can be dated to the

10th–12th centuries. The stronghold survived a raid by the Mongols in the middle of the 13th century. Its end was most probably brought about by unfavourable changes in the climate in the second half of the 14th century, as well as the occupation of these territories by Kazimierz the Great, as a result of the wars in 1340–1366. Kazimierz the Great, who wanted to build a castle in Szczekarzew, had to find a better protected and stable location for a new fortress. The old promontory, where the stronghold existed, was too small and was positioned too low and, so it did not meet the defensive requirements any more.